

La guerra de Successió a través de la literatura

Eugeni Perea Simón

«Té tota la raó, el general Nebot. Els catalans ens hem passat mitja vida buscant reis. Deixem-los, doncs, i proclamem una república», es llegeix a *Cap de brot* (1982), de Ramon Pallisé. Foto: arxiu Pragma.

La literatura sol fer-se eco de qualsevol sentiment personal i, àdhuc, realitat social, històrica, política o militar. L'escenari de la guerra de Successió i les seves conseqüències en el decurs del temps no són cap excepció i els poetes, sobretot, s'hi han referit de manera constant. El cançoner popular n'és ple de referències, però igualment la literatura culta.

La tragèdia d'aquests fets apareix sempre revestida d'honor i dignitat pel país i la seva gent, confiada en la veritat i anhelant justícia. El procés vol emmarcar-se en el capítol de la història universal per perdurar en el mite i la grandesa. És simptomàtic, en aquest sentit, el poema d'un autor anònim del segle XVII que establia comparances entre la derrotada Catalunya i Troia, ambdues assetjades, atacades i finalment vençudes per mitjà d'estratagemes: «De Troia es diu que la perdé una poma;/de Catalunya, una coloma». Verdader vincularà el país amb la Numància assetjada per Escipió Emilià.

Ja des de l'inici del conflicte dinàstic la literatura fou utilitzada per decantar les opinions i adhesions cap al cantó austriacista. Un romanço contemporani

expressava els clamors de Barcelona contra el govern tirà de Velasco: «Essent de tantes maneres/los catalans ultratjats:/clamen los de Barcelona/a quin temps som arribats./En lo any mil set cens i cinc/en lo dia de Nadal/volgué lo cel avisar-nos...»

L'anhelada espera dels vaixells de Carles III per a la defensa de la ciutat de Barcelona apareix recollida en un adaptat «Cant dels ocells», de caràcter anònim: «Cantaven los ocells/quant veieren los vaixells/davant de Barcelona,/i lo alegre tord,/cantant deia en el Bort,/tu eres la persona...» i, a partir d'aquesta cobla, s'estableix un diàleg entre ocells que explica el desenllaç de la història.

Un dels poemes més dramàtics de tot l'escenari de l'Onze de Setembre és, sens dubte, «Lo Fossar de les Moreres», de Frederic Soler, protagonitzat per Jordi, l'enterramorts, i el seu nét, encarregats d'anar donant sepultura a les víctimes que arriben del front. Mentre la ciutat de Barcelona «La batien bronzo i ferro/dels canons de Felip Quint/Ell los mata i jo els enterro',/lo fossar deia, enfondint...» Ventura Gassol compondria una oració a Santa Maria per tantes víctimes

i esperances segades; la invocació religiosa l'asserena, llevat d'un dia: «Però avui, no; que m'han vetllat amb Vós/les Ombres del Fossar de les Moreres/i em sembla que a les vostres set dolors/altres dolors s'ajunten més severes».

La guerra no va ser una qüestió local, sinó que hi féu intervenir totes les monarquies d'Europa per mor dels equilibris de poder dinàstic. Miquel Arimany, a *Petit poema de Catalunya*, recorda el comportament internacional respecte a Catalunya, quan les grans potències abandonen els catalans a la seva sort, optant i acceptant unànimes la dinastia borbònica de Felip V: «Fidel a pactes nous, i abandonada/pels pactants i sotmesa, humiliada/Pàtria, Comtat gran, vares restar reducte/només de tu mateixa i condormida/de tanta sang en la dissort vessada».

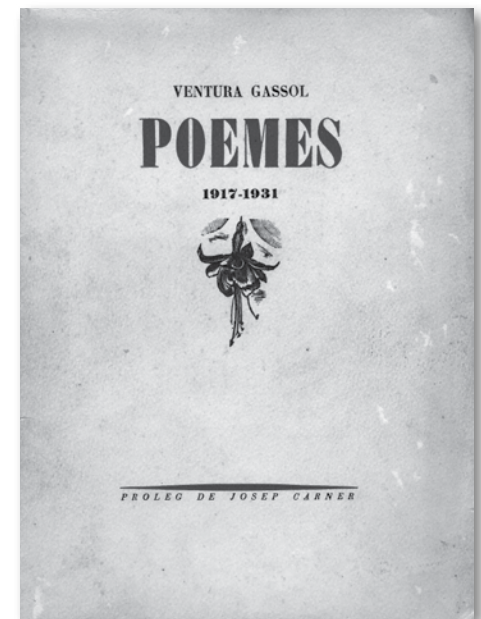
El final de la guerra apareix dibuixat amb traços negres en el sonet de Josep Carner, de manera especial en els darrers versos: «Sinistre sona, travessant les places,/el martelleig d'unes feixugues passes./El vent se'n du la cendra de les lleis./Homes callats, coberts de sang i sutge,/alcen l'esguard impenitent, que

jutja:/poble vençut que sobreviu als reis». També Salvador Espriu va escriure sobre aquest episodi, en el conegut poema «L'onze de setembre de 1714» inclòs a l'obra *Per a la bona gent*. L'autor parla de la dignitat dels derrotats i del seu coratge per afrontar l'endemà. Diuen així els dos primers quartets de la composició: «Almenys ens han deixat/l'honor de caure sols./En la desesperança,/acceptem la foscor./Demà retornarem/al treball, a l'esforç./Dreçats, hem de cavar/als bancals de la por».

Els actors principals

En el poema «El calze de Pau Claris», referit al Corpus de Sang, el poeta selvatà Ventura Gassol ja advertia del futur històric que s'esdevindria per als catalans a partir d'aquella tragèdia i ho sintetitzava en aquell diàleg entre l'eclesiàstic i l'escolà: «—Què ploreu, senyor canonge,/per què ploreu ara tant?!—Ploro per tu i pels teus pares/i per tots els catalans...»

No tardaria massa anys a produir-se el nou xoc entre Espanya i Catalunya, amb l'esclat de la guerra de Successió. El vigatà i cap dels Miquelets, Bac de Roda,

Portada del llibre *Poemes*, de Ventura Gassol, editat l'any 1934, on hi són incloses les composicions «Oració de l'Onze de Setembre» i «Les tombes flamejants». Foto: Ramon Altés.

en seria nou heroi, per grat o per força, immortalitzat en una cançó popular. Els botxins cerquen la víctima al Colom gros, que no troben; tampoc és al mas, on els han adreçat. És al Torrent: «Dieu an el Bac que surti,/que el Vallfogona el demana.»/«Déu los guard, los meus amics,/benvinguts sieu vosaltres.»/«No som, no, els vostres amics,/ben contraris us som ara»./Quan en Bac va sentir això,/«Trist de mi!, penjat som ara»./Tant prompte com va ser a baix/fortament l’agarrotaven,/i a la cua del cavall/ciutat de Vic lo portaven...»

Un altre dels herois de la guerra va ser Rafael de Casanova, del qual parlà mossèn Cinto Verdaguer a «La mort d’en Rafel de Casanova»: «Si tenia Berwick reguitzells d’homes/i boscos d’armes per a dar l’assalt,/tenia ella la invicta Coronela,/que si bé no era d’homes un grapat,/per un Berwick cada un valgut hauria/i valia per tots son capità,/son capità, l’il·lustre Casanova,/que en la Sala de Cent havia jurat/fer de la plaça una flamant Numància/abans que d’ella un sol rajol donar».

Riudoms i els germans Nebot, amb algunes de les seves accions militars, tenen paper en distintes obres literàries. Citem tres novel·les, de mostra: *Cap de brot* (1982) de Ramon Pallicé, *Sepultura de Bandoler* (2006) de Xavier Carreras i *1714* (2013) d’Alfred Bosch. I, òbviament, la llegenda del seu escut nobiliari, estructurada a *Llegendes de Riudoms. Libre ver e apòcrif* (1981).

De Pere Joan Barceló, el Carrasclet, n’ha escrit i publicat versos Joan Marco Aroyo (2000), anomenant els escenaris de la resistència als borbons al Camp de Tarragona i Priorat.

Però també n’hi hagué de més vius que la fam en aquesta història i,

quan les veieren venir, van pirar, com l’avantpassat de Verònica Creus Hill a la novel·la *Malanyet* (2013), de Pere Audí: «era descendent d’un català que tocà el dos de Barcelona quan el 1713, a la Pau d’Utrecht, els anglesos deixaren tirada Catalunya i la seva aposta pels austríacs. Ell no s’ho va creure mai, que els fills de la Gran Bretanya anessin fins al final, que Gibraltar i Menorca els anaven molt bé. I, en ensumar-se l’estossinada final amb

«Riudoms i els germans Nebot, amb algunes de les seves accions militars, tenen paper en distintes obres literàries»

què acabaria tot plegat, la del gloriós onze de setembre de l’any següent, va guillar, com no podia ser d’altra manera, home, que sense la flota anglesa no hi havia res a fer».

Les conseqüències

De la pèrdua de la guerra i conseqüències subsegüents –decrets de la Nova Planta– en deriva un país a mercè de la força de les armes castellanes. Ventura Gassol ho escriu en el poema «Elegia tardoral»: «I aquesta pàtria que ara veus tan gran,/ai dolor!, és una pàtria encara esclava». Àngel Guimerà diu coses semblants: «Catalunya, pobra mare,/no et sento els glatits del cor!/Qui t’ha vist i qui et veu ara!» Tanmateix, l’esperança sempre sura. Salvador Estrem i Fa, autor nascut al Priorat, parla d’una Catalunya que és

com la biga corcada de dalt la golfa «que encara que sembli podrida i trencada,/que encara que sembli i que sigui molt vella,/ella,/aguanta la casa,/l’aguanta i té cura que caigui al carrer».

En l’abrusat poema «Les tombes flamejants», Ventura Gassol descriu la bellesa del cos mort de Catalunya, que recorda «fou una pàtria. Va morir tan bella,/que mai ningú no la gosà enterrar:/damunt de cada tomba un raig d’estrella,/sota de cada estrella un català». Aquesta metàfora de la Catalunya *dorment* no és pas nova i es repeteix des de l’antiguitat, amb els set dorments d’Efes dels quals el dominic Iacopo da Varazze explicà la llegenda àuria. En parla igualment Víctor Balaguer i se’n fa ressò Pau Berga a «L’arbre borrona»: «La mil·lenària soca semblava quasi morta./No la podia cap ver rossellonès/contemplar erta, escapçada, colltorta,/sense que el cor de fonda rancor se li emplenés». Agustí Esclassans, com altres autors, evoca l’amor a la pàtria per tal de combatre l’infortuni de la història.

Els elements de la resistència

La llengua, com ànima que és de la pàtria, va ser diana de tota l’acció governativa imposada per la monarquia borbònica –abans, durant i després del conflicte. Resistí, però, i sobrevisqué entre la gent senzilla. Bonaventura Carles Aribau ho explica en la seva obra «La Pàtria»: «Plau-me encara parlar la llengua d’aquells savis/que ompliren l’univers de llurs costums e lleis,/la llengua d’aquells forts que acataren los reis,/defengueren llurs drets, venjaren llurs agravis».

La senyera és el drap que aplega i esventa les il·lusions del poble, de

manera que esdevé objecte d’elogi i símbol de la resistència. Josep Maria de Sagarra ho resumeix en aquests darrers versos del poema «La nostra bandera»: «Per nostres barres sangejants/no donguem mai un pas enrere!/Tots a la lluita, catalans:/la llibertat és la bandera!» Una tarragonina nascuda durant la guerra del Francès, Maria Josepa Massanés, escrivia sobre la barretina, que distingeix els catalans arreu del món: «Jo et saludo, vermella barretina,/senzill elmet dels herois catalans!»

Àngel Guimerà va definir el

caràcter i la voluntat d’un poble en els versos del poema «Som i serem gent catalana»: «Som i serem gent catalana/tant si es vol com si no es vol,/que no hi ha terra amb més ufana/sota la capa del sol». Un orgull d’estirp que prové d’allò que va escriure Josep Carner –extret de la *Crònica* de Ramon Muntaner, «el pus bell catalanesc era, del món»–: «Déu nos do ser catalans,/gent de bella anomenada,/la millor cosa del món,/vella rel i fresca saba».

Els mossos de l’esquadra és un

A la riera de Riudoms, a l'extrem de la vall de l'Algars, hi ha un grup de pins.

A la riera de Riudoms, a l'extrem de la vall de l'Algars, hi ha un grup de pins.

 A les rieres de Riudoms van tenir lloc diverses concentracions militars durant la guerra de Successió i, amb posterioritat, en la resistència dels Carrasclets, segons es llegeix a l’obra *Sepultura de Bandoler* (2006), de Francesc Carreras. A la imatge, Pinar del Sec, a la riera de Maspujols, amb el Moli de Vent al fons (1999). Foto: Josep M. Riu Margalef.

cos de policia que es forma tot seguit de la guerra de Successió, aprofitant partides de paisans filipistes armats, aguerrits en la lluita, implacables, segons la literatura que els retrata. Jacint Verdaguer els va dedicar un llarg poema on s’hi destaquen la força, l’agressivitat i la valentia del cos i la seguretat amb la qual respira el poble d’ençà de les seves actuacions. El poema es clou amb aquest quartet: «¿Què és allò que lluinteja/de Vallmoll al camí ral?/¡Són ells! ¡Minyons d’en Veciana,/Déu vos haja perdonat!» »